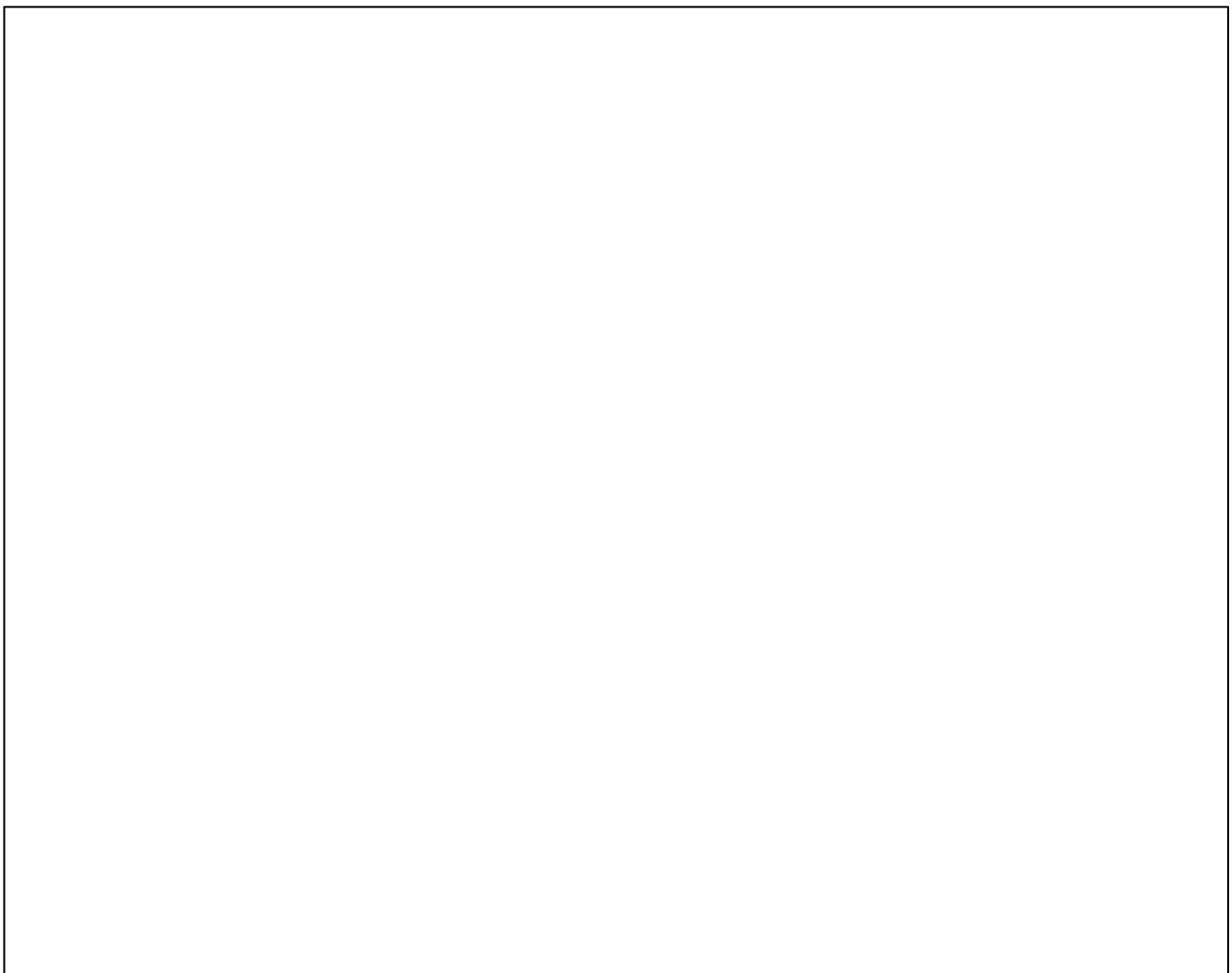

Styrelsen år 2003

Ordförande	Vakant	
V ordförande	Bengt Knutsson	96 17 88
Kassör	Helene Sörensson	96 71 55
Sekreterare	Agneta Zachariasson	96 50 41
Ledamot	Gunnar Alexandersson	96 75 70
Ledamot	Eivor Olsson	96 62 43
Ledamot	Sune Segersäll	96 78 72
Suppleant	Roland Vejfors	96 76 14
Suppleant	Jan-Olof Gustavsson	96 75 44

Redaktionen har ordet

Inom kort får vi ett celebret besök. *Tore Hermundson Vigerust*, en känd norsk genealog, kommer till oss och skall tala om bönder på våra öar för länge sedan. Vigerust är mycket anlitad, och han har hållit åtskilliga föredrag inte bara i Norge. Mera om Vigerust finns att läsa på hans hemsida www.vigerust.net Missa inte detta tillfälle att fördjupa era kunskaper om våra tidigaste bebyggare.

I detta nummer tar vi med en artikel som vi tagit ur hembygdsprojektets bok om Hönö. Vi tycker att *Arvid Eistrands* beskrivning av Hönö är ett fint exempel på hans sätt att enkelt uttrycka sig så att man förstår vad han menar. Arvid var en av många släktforskare som tillbringade åtskilliga timmar på Landsarkivet. Han var alltid tillmötesgående när man hade en fråga som man ville ha svar på, och han delade alltid med sig av sina kunskaper. Han deltog i författandet av hembygdsprojektets böcker om Hönö på ett förtjänstfullt sätt. De artiklar och berättelser han skrev var han aldrig noga med att skriva sitt namn under. Det får ni andra göra sa han.

Rune Bernhardsson heter en Hönöbo som gett ut ett häfte med ord och uttryck på ö-mål. Det är ett jättejobb med massor av ord, som kanske även för många infödda öbor är okända. Vi har skaffat ett exemplar som ligger i vår forskarsal.

I vår förra tidning nämnde vi att *Susanne Gullberg* höll på med ett projektarbete vid Öckerö Komvux om ortnamnen i Öckerö Kommun. Hon vill tala om varför vägar och orter heter som de gör och hur namnen har uppstått. För att ge några exempel. *Öckerö* har från början fått sitt namn från isländskans *eikr* (ek) och *eyia* (ö), som sedan blev Öckerö. *Hönös* berg har liknats vid brynstenar som på fornvästnordiska heter *hein*. Detta blev senare Heinöy och så småningom Hönö. Namnet Heinö förekommer ibland fortfarande. *Hälsö* kommer från *berghäll* och har ibland stavats med två l. På 1500-talet hette ön Hellyszöen. *Björkö* har förmodligen inte fått namnet av att det växer björk där. Troligare är att det fått namnet från *birk* eller *bjærk* som är gamla handelstermer och att Björkö sen långt tillbaka varit en känd handelsplats.

Så går Susanne igenom inte bara öarnas namn utan också namnen på vägar och platser och vad de har fått dessa ifrån. Ett ex av vad hon hittills åstadkommit finns i vår forskarsal. Ett gediget arbete värt att uppmärksammas.

Manusstopp 31 mars 2004 Skicka in era alster till oss!

*Vi önskar er en trevlig höst
Helge o Agneta*

Ansvariga för måndagarna i bibliotekets forskarsal under hösten

Datum	Namn	Telefon.
1/9	A-S Wettesten	968797
8/9	Jan Rohman	968899
15/9	Britta Österberg	965064
22/9	C-G Sörensson	969338
29/9	Rolf Nilsson	967032
6/10	Björn Bergman	968565
13/10	Agneta Zachariasson	965041
20/10	Heléne Sörensson	967155
27/10	J-Y Linderhav	968860
3/11	Sune Segersäll	967872
10/11	Bengt Knutsson	961788
17/11	Britta Österberg	965064
24/11	Jan Rohman	968899
1/12	Barbro Parment	967873

Byt med varandra om ni inte har möjlighet att ställa upp den dagen ni är uppsatta på

BESÖK PÅ KALVEN

Av Helge Svensson

I vackert vårväder inleddes vår rundvandring på Kalven. Tack vare det kunniga paret Eivor och Morgan Olsson som hälsade oss välkomna, missades inte mycket av allt det sevärda på ön, som allmänt nu för tiden kallas Kalvsund. Först saxar jag ur Kulturturistinformationen, som kunde inköpas för kronor fem hos posten, och vad det står där om Kalvens historia. ”Kalvsund har gamla anor som viktig hamn och handelsplats. Ön var boplats för skeppare, lotsar. Tullare och fiskare, centrum för sillhanteringen, populär badort och anhalt för ångbåtarna utmed sträckan Marstrand-Göteborg”. I Henrik Karlssons bok där tullräken-skaperna från 1600-talet finns angivna, kan man se att många båtar hade just Kalvsund som hemort.

Vandringen startade vid färjeläget och det första vi stöter på är den Bremerska Villan, även kallad Panget. Den har under de

gångna åren använts till skiftande verksamheter. Den byggdes 1912 av virke från det förlista fartyget Svolder. Vi känner ju till att virke från denna förlisning har använts vid byggandet av många hus runt om på våra öar. Där möts vi av den nya ägaren, som är i full färd med att restaurera villan som nu ingår i ett EU-projekt. Han ber oss komma in i källaren där vi en stund får höra Bremerhistorier, om alla är så sanna vet vi inte. Ägaren hade fått lånat ett par dunkar avsedda för spritsmuggling. En var svartmålad för att synas mindre i vattnet, en annan var formad efter kroppens framsida och för att kunna bäras under klädseln och en tredje var en mjölkkanne där endast övre delen var avsedd för mjölk, undre delen för sprit. Fyllda av beundran för Bremers (han hette egentligen Bramer) uppfinningsrikedom fortsatte vi upp emot Såsen eller

Societetshuset som det också kallas. Det är nyrenoverat och är avsett att vara ett allaktivitetshus. De vackra väggmålningarna i festsalen imponerade. Här uppifrån har man utsikt över ”körgårn” med badplats och platsen för ”grumsedammen” från sillperioden. Nästa anhalt blir sjömärket Valen som uppfördes 1855. Nyligen ordnades med belysning av Valen så att den kan synas även nattetid. Nu intogs vår medhavda fika och efter att hämtat nya krafter fortsatte vi färden söderut. Under hela promenaden fick vi massor av information om bebyggelse och händelser som endast väl insatta

Kalvsunds-bor känner till. Allt kan inte redogöras i denna artikel. Vi rundade Södra udden och befinner oss nu på öns östra sida. Det var här som det låg sillsalterier, trankokeri, krog och affärer. Bryggor löpte utefter hela hamnen. Man kan se spår efter dessa än i dag. Vi gick förbi varvet som fortfarande är igång fast man arbetar med en annan typ av båtar. Nu är det mest nöjesbåtar som gäller. Efter att ha passerat skolan var vi efter ett par timmars vandring tillbaka till färjeläget igen. Precis lagom till att regnet kom. Vi tackar Eivor och Morgan för denna trevliga lördagsförmiddag.

Ångbåtsbryggan på Kalvsund (ur Åke Hanssons vykortssamling)

Ett Kalvsundsminne

En gång i slutet av 30-talet blev jag av en klasskamrat övertalad att bli chokladförsäljare på skärgårdsbåtarna. Någon kanske minns gottpojarna med en låda på magen som gick omkring och sålde karameller och choklad. Efter att fyllt lådan med attraktivt innehåll på ett kontor nära stenpiren, bar det av ner till båten. Jag blev installerad tillsammans med någon av besättningen i en hytt under däck. Färden ut till skärgården gick försäljningen till en början segt och jag var

lite sur. Jag måste ändra försäljningstaktik. Jag kom på att om jag ropade så att jag hördes, det gjorde gottpojarna på Ullevi, så skulle nog försäljningen gå bättre. Sagt och gjort. Jag tog mod till mig och när jag kom fram till dörren till den öppna delen av övre däck akterut så hade jag bestämt mig. Nu skulle jag ropa. Jag tryckte upp dörren och innan jag hann stänga den så ropade jag så högt jag kunde **choklaaaad !** Men det var bara så att strax på andra sidan dörren satt Anna-Greta Larsson som bodde

i gården bredvid våran på gatan där jag bodde i Brämaregården. Hon var lika gammal som jag. Jag glömmer aldrig hur hon stirrade på mig som om hon sett ett spöke. Jag har aldrig känt mig så dum varken förr eller senare. Detta var något jag inte hade räknat med, att träffa någon jag kände. Sedan blev det inte mera ropat. Men dagen gick och jag började tänka på hur jag skulle komma hem. Jag frågade när vi skulle vara i Göteborg igen. Nej, båten skulle inte tillbaka till stan. Nu var goda råd dyra. På den tiden fanns inga mobiltelefoner, och förresten hade vi ingen telefon hemma. Efter en överläggning med besättningen, som säkert tyckte synd om mig, fick jag rådet att gå av i Kalvsund och där invänta en båt som skulle in till stan. Lugnad, och med en halvsåld låda choklad, blev jag ilandsatt på Kalvsunds brygga. Tiden gick och så småningom kom båten. Efter lite övertalning fick jag komma ombord, och efter ett par timmar var jag

tillbaka på stenpiren, eller var det träpiren. Så var det dags att redovisa försäljningen för honom som jag fick jobbet av. Han frågade varför jag kom så sent. Och jag förklarade. När han hade räknat pengarna tittade han på mig och frågade om jag hade ätit någon choklad. Han tyckte att det var väl lite pengar för det jag hade sålt. Och jag förklarade. Det blev inte så mycket förtjänst för en dags arbete, men det räckte i alla fall till bussbiljett för 10 öre från Lilla Bommen och till Brämaregårdens kapell. Någon sjöman blev jag aldrig. Kriget kom emellan och det blev jobb på varv istället. Men dagen efter kunde jag i alla fall skryta för kompisarna att jag hade varit till sjöss. Det blev ju faktiskt inte bara en, utan två gånger (första och sista). Det är kanske inte så underligt att jag tänker tillbaka på denna dagen när jag passerar eller befinner mig på Kalvsunds brygga.

Helge

Skarvik, Björkö (ur Åke Hanssons vykortssamling)

Hur man får ett frågetecken uträtat

Insänt av Gun Jonsson

I samband med eftersökning av släktingar på Björkö fann jag följande:

Andreas Larsson föddes 15 juli 1824 i Skarvik, Björkö, som son till Lars Andersson och Cajsa Ludvigsdotter. Han står som vuxen noterad som fiskare och husägare i Björkö Västergård.

Den 17 augusti 1850 föddes Lars Edvard (Andreasson) son till Maria Andreasdotter (står ibland som Andersdotter). Hon föddes 1825 i Hönö Röd. År 1850 är Maria skriven som piga hos Andreas Larsson. I födelseboken är noterat att Lars Edvard är född i Hönö Röd och att fadern är "oangifven" - men ser man på faddrarna så är dessa "åboen Alexander Larsson (äldre broder till Andreas) under Björkö Västergård, hemmason Lars Andreasson, hustrurna Pernilla Andreasdotter och Johanna Eliedotter från Hönö Röd".

Det är inte troligt att Andreas skulle låta sin broder vara fadder till pigans barn, om inte han själv var fader. Sen fortsatte letandet och jag hittade ytterligare fyra barn till samma piga! Johan August föddes den 13 april 1853, Olle Martin den 29 december 1856 (och han står som född i Björkö Västergård) Sedan föddes en dotter - Augusta den 3 oktober 1859, och - Klara den 22 mars 1864, också i Björkö

Västergård. Om Maria står i böckerna att hon är "skriftad fem gånger för lägersmål".

Jag funderade mycket över varför de inte gifte sig, allt tydde ju på att fadern till alla barnen var Andreas. I vår generation är det ju helt "com il fau" att bo ihop utan vigsel, men för 150 år sedan var det ju inte så. I och för sig var det väl inte ovanligt att pigan blev med barn, men att leva som familj! Fick först för mig att han kanske var gift och hustrun sjuklig, eller något i den stilen, men hittade inte något äktenskap, varken i vigselbok eller husförhörslängd.

Så en dag när jag sökte i husförhörslängden efter något helt annat, dök han plötsligt upp -Andreas Larsson - och av en händelse tittade jag lite längre åt höger i kolumnen för nattvardbesök och dylikt. Då föll alla bitar på plats! Där stod: "Ej admitterad". Han hade av en eller annan anledning inte "gått fram för prästen" (konfirmerats) och **FICK** alltså inte gifta sig heller. Frågetecknet uträtat!

De båda "oäkta makarna" dog 1903 med en månads mellanrum, han den 29 juni, hon den 31 juli i Björkö Västergård. Nu undrar jag, är det någon som vet om de fick vila i samma grav? Det frågetecknet kvarstår!

I Arns fotspår 2

Text Inez Thorsell Foto Viviann Asserfors

Det var med stor förväntan som vi cyklade till färjeläget på Björkö för att ta oss över till Varholmen. Där steg vi tillsammans med ca 30 andra resenärer på bussen för att göra resa nummer två i ARNS fotspår. Efter att ha läst alla böcker i ämnet var det roligt och spännande att få följa med.

Resan gick direkt till **Falköping** där vi fick gott kaffe och möjlighet att handla en massa god ost. Där tog guiden över, klädd i medeltida dräkt, så vi kom i rätt stämning direkt. Hon var en mycket skicklig berättare, så det var inte tyst i bussen många minuter under resan förbi **Skara** och **Husaby**. Vi skymtade också ruinerna

av **Aranäs**. Vid **Kinekulle** berättade hon om stenbrytning på 1100-talet för att göra stenrelieferna vid **Forshems kyrka**. Detta var imponerande verk. Vid besöket i kyrkan kunde man verkligen känna historiens vingslag.

Färden gick sedan vidare till **Ymseborg**. Under promenaden genom skogen till sjön **Ymsen** fick vi höra legenden om personer som bott på Ymseborg. Därefter fortsatte vi till ännu en historisk plats, **Askeberga stensättning**. Hur kunde man på den tiden frakta dit alla dessa stora stenar? Efter en god lunch på **Moholms gamla tingshus** fortsatte resan till gamla **Forsvik**. Det var en

intressant plats även om det inte fanns så mycket kvar sedan Arns dagar. Men med fantasins hjälp kunde man föreställa sig hur det kunde ha sett ut förr. Den dagen var det marknad i Forsvik, så det blev några besök vid stånden också. Färden gick vidare till **Billingen** där vi fick kaffe på SMU-gården. Vid 19-tiden var vi tillbaka i **Falköping** där guiden lämnade oss efter att ha underhållit oss hela dagen på ett skickligt och intressant sätt. Vi hoppas att det blir fler resor i Arns fotspår.

Här på Gamla Tingshuset i Moholm åt vi lunch

HÖNÖ VÅR HEMBYGD

Författare: Arvid Eistrand, originamanskriptet finns på Hönö Hembygdsgård

Vår ö, som ligger längst ut vid Västerhavet där vindar och strömmar blandar Kattegatt och Skagerack med varandra, är störst av öarna i vår skärgård. Historiskt sett kan bebyggelsen på ön inte vara särskilt gammal, detta beroende på öns något

säregna naturformation. Enligt Natan Odenvik skall de relativt höga bergen av isländska hävder ha liknats vid slipstenar, vilket i deras uttal heter Heiner. Och detta skulle alltså vara ursprunget till öns namn. I brist på annat får vi nöja oss med denna

förklaring. Det mesta av markområdena mellan "heinerna" har för inte så många sekler tillbaka i tiden varit sjöbotten. Vem som helst av oss som har en bra spade kan gå ut och gräva upp skal och musslor och annat som vittnar om liv under havsytan i gångna tider. Hur länge har Hönö "Heinö" varit bebodd. En sådan fråga är inte lätt att svara på. Att här har varit folk i några tusen år är säkert, men hur pass fast boende var de första Hönöborna. Förutsättningen för fast bebyggelse är att det finns brukbara markområden, och sådana förutsättningar har inte funnits i så många århundraden. Först när land och havsbotten höjdes och uppblandningen åstadkom jordmån kan, gissar vi, den första bebyggelsen ha kommit.

De första öborna har troligen varit fångstmän, jakt och fiske, och dessa yrken är ju mindre jordbundna. Till dessa omständigheter måste vi räkna med den oro bland folket som historien har att berätta. Vikingatiden måste ha varit orolig längst kusterna. Bagglar och birkebeinare höll länge på att puckla på varandra. I etthundratio år, 1130 – 1240 rådde ständiga krig i dessa trakter. Först omkring 1240 kunde kung Håkan Håkansson skapa fred i Norges sydligaste hörn, som varade i omkr 60 år. Vi anser nog att de gamla efterlämningar som finns på våra öar borde ha gett anledning till mera noggrann utforskning. Det förefaller ha varit samma brist på intresse som hos A E Holmberg som i sin beskrivning av Bohuslän anser, att folket på de "yttre skären" var av så efterbliven beskaffenhet att de knappast var förtjänta av närmare beskrivning.

Vi ville gärna veta, när beboddes tomtningarna som vi ser rester av. Och vad var meningen med alla stenrösa. Gissningar hör vi tillräckligt av, men fakta saknar vi. Tyvärr har vandaler haft större intresse än kunniga forskare. Ett stenröse i närheten av Skalkenäs beskrevs av en nu avliden person som gravplats för en förlist rysk besättning. En känd Hönöbo har en annan beskrivning. Hans farfar hade berättat att en dansk skeppare och dennes

son hade förlist och blivit ihjälslagna, och sedan rösets ner här. Berättaren visste namn på personer som hade varit och rört runt i stenhögen där också funnits benrester. Farfadern gjorde intryck av att veta vilka som begick dådet mot danskarna men hade inte velat uppge några namn.

Vi läser en del personers beskrivning av öarnas historia, men hur mycket kunskap och fakta ligger som grund för deras påstående? Som exempel kan vi nämna. Öckeröarna skall enligt Isländsk historiebeteckning betyda "eköarna". På den historiskt korta tid markerna har varit över vattenytan skulle alltså ekskogar ha vuxit upp och nedbränts för hundratals år tillbaka. Att skog nerbränts i vår omgivning är ett faktum, och troligen fick våra öar dela omgivningens öde. Men var det egentligen riktig skog som brändes här ute? I så fall måste det finnas torv i våra marker, och har någon grävskopa fått upp torv någonstans? Vi skall också veta att så fort våra anföräldrar kunde nyttja sjöbotten till odling behövde dom varje liten jordplätt till hjälp i försörjningen som fisket inte alltid garanterade.

På kartor från storskiftenas tid ser vi husen ligga i täta klungor i bergkanterna. Boningshus, lador, dass och dyngestäder låg tätt intill varandra. Mellan husen fanns något som de kallade kålgårdar, men någon skiljegräns mellan tomterna tycks inte ha funnits. Före skiftena hade markägarna sina jordstrimmor lite var som helst. Hur ägarna kunde begränsa sina områden är svårt att förstå.

Byarna som var uppdelade i mantal låg mer eller mindre skilda från varandra, vilket gjorde att varje by fick en viss egen prägel. Heden har kanske fått sitt namn efter att marken där var låg och slät. Husen något mer spridda än i de andra byarna.

Samhällets läge i öster och i lä för västliga vindar gjorde att det blev ett tillhåll för lotsarna. Lotsbratten var väl en förtöjningsplats för lotsbåtarna. Det måste ha varit lättare för lotsarna att ta sig ut och in från en skyddad hamn. Där bodde också ett flertal lotsar på Heden. Röd låg längst

bort från de andra byarna. I seklets början var det tio minuters gångväg mellan Röd och Gårda. Innan samhällena växte ihop hade vi rödbor ett intryck av att de andra byarna såg ned på "det mörka Röd". Ett uttryck som länge var gångbart. Orsak till detta får vi gissa oss till. Ett kan vara att två fiskare i Röd hade uppdrag som kustroddare vid sidan om sitt fiskareyrke, och folk som hade uppsikt över kusten och smuggling var inte särskilt populära. Vad som smugglades vet vi inte men troligen var det en kvarleva efter låtsaskriget då engelska fartyg låg i våra trakter. Här finns ännu moringar i holmarna som dessa har varit förtöjda i. Röds sund och dess omgivning kan ha varit tillhåll för "skumma grejer".

Det öppna sundet var en olägenhet för fiskebåtarna. Röd hade ingen riktig hamn förrän på 1930-talet. I den lilla byn har det hänt olika ting under tidernas lopp. På 1600-talet blev en fraktskeppare ihjälslagen av en präst. En kvinna tog i förtvivlan livet av sitt barn och blev avrättad medan fadern undkom med minsta möjliga straff. Två grannar slogs om en fiskedörj så att den ene blev liggande i två månader. Också de andra byarna har sin förtida historia som vi så gärna skulle vilja ha upptecknad. Klova som inte var mantal var från början en mindre samling hus, och

de boende där som enbart var fiskare benämndes som strandsittare. Klova blev efterhand benämningen på det mesta av södra Hönö. Vi kan uttrycka det så att det mesta av Hult försvann i Klova. Klova hade öns dominerande fiskesamhälle, och sin intressanta och särpräglade historia. Gårda hade de största jordbruken på ön. Ett mindre antal familjer levde enbart på detta plus en del åkeri vid sidan om.

Hönö har också en dyster historia. Närheten till öppna hav och alltför små och öppna båtar orsakade före sekelskiftet många drunkningsolyckor. Också andra världskriget slog hårt mot ön, kanske värre än mot andra fiskaresamhällen. Men tillvaron går vidare och tiderna förändras också här. Från tiden vi minns då fälten låg öppna mellan byarna och boskapen betade bort allt utom slån och nyponbuskar, ligger nu bebyggelsen tät över ön. Utom där vi har trivsamma strövområden. Den skogliknande växtligheten och alla prydligt beväxta trädgårdar gör att Hönö är en vacker ö. Fina vägar och ett hälsosamt lagom avstånd till fastlandet förhöjer trevnaden. Kommer därtill att den befolkning som kommit från fastlandet och bosatt sig har blivit riktiga Hönöbor. Det gör att vi har anledning att vara belåtna och trivas på vår ö.

Hönö ur Åke Hanssons vykortssamling

Görans Foto

Söffis lada

Arnt Alm o Evert Abrahamsson 1937